

**Спеціалізована вчена рада
Д 41.086.03 по захисту дисертацій
на здобуття наукового ступеня
доктора (кандидата) юридичних наук**

**Національний університет
«Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23
Одеса 65009**

ВІДГУК

**офіційного опонента НЕЖУРБІДИ Сергія Ігоровича
на дисертацію Д'ЯЧКОВОЇ Марії Олегівни
«Засоби масової інформації як кримінологічний феномен»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Вивчення змісту поданої на рецензування дисертаційної роботи, автореферату дисертації та наукових праць Д'ЯЧКОВОЇ Марії Олегівни дає підстави стверджувати, що нею проведено ґрунтовний аналіз проблеми, яка є актуальною для кримінології, а автором сформульовано змістовні положення, що виносяться на захист, висновки і пропозиції, що становлять наукову новизну і можуть слугувати підставою для обговорення.

Розвиток суспільства пов'язаний з багатьма явищами. І серед них можна сміливо виділити інформацію, суб'єктами створення якої, поширення, передачі, відтворення, надання та зберігання є засоби масової інформації.

Будучи суб'єктом інформаційних відносин засоби масової інформації, як суб'єкти формування контенту інформації (або вчинення інших дій з контентом інформації), в поле дії якої потрапляє людина (певна група людей тощо), однозначно викликають інтерес як об'єкт дослідження. В нашому випадку - як об'єкт дослідження кримінологічного, оскільки людина,

випадку - як об'єкт дослідження кримінологічного, оскільки людина, потрапляючи в поле дії криміногенної інформації здатна криміналізуватись/віктимізуватись, щодо такої людини можливо застосовувати кримінально-превентивний вплив, й самі засоби масової інформації (мова йде про їх працівників) через свою діяльність стають учасниками кримінально-правових відносин.

Отже, враховуючи наведене, можна сміливо стверджувати, що засоби масової інформації є кримінологічним феноменом.

Враховуючи інтенсивну динаміку інформаційних процесів в світі, й у тому числі в Україні як структурної частини глобального інформаційного середовища, та колосальний вплив інформаційних процесів на людину, можна стверджувати, що **обрана дисертанткою тема дисертаційного дослідження є вельми актуальною.**

Слід визнати, що наявні праці, присвячені зв'язку засобів масової інформації і злочинності, не несуть характер комплексності (с. 5, 170-201). В нашому випадку, дисертація є комплексним дослідженням засобів масової інформації як кримінологічного феномену.

Визначаючи актуальність обраної дисертанткою теми, доцільно й вказати, що дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Кримінологічні, пенітенціарні та кримінально-правові заходи забезпечення сталого розвитку суспільства» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права на тему «Теоретико-методологічні засади та прикладні проблеми протидії криміналізації суспільства: інтеграційний вимір» на 2016-2020 рр. як складової плану

науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U01842) (с. 5-6).

Аналізуючи ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизну, слід погодитись, що представлена на рецензію дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним дослідженням феноменології засобів масової інформації з позицій кримінологічних теорії, методології та практики, а одержані результати становлять наукову новизну.

Викликає великий інтерес використання дисертанткою феноменологічного підходу до дослідження засобів масової інформації (с. 8); розробка та обґрунтування авторської класифікації контенту засобів масової інформації крізь призму кримінології за видами інформації (с. 9); проведення автоматизованого контент-аналізу та моніторингу регіональних засобів масової інформації на предмет індексних злочинів із метою прогнозування криміногенного та антикриміногенного впливу таких засобів та розробки і застосування превентивних заходів на регіональному рівні (с. 9); аналіз моделі реверсивного механізму інформаційної взаємодії правоохоронних інституцій, засобів інформації та громадськості на основі подання кримінологічно-релевантної інформації; кримінологічна оцінка організаційно-правових засад діяльності підрозділів комунікації реформованої Національної поліції України, відповідальних за зв'язки з громадськістю та засобами масової інформації тощо (с. 9).

В результаті авторка дисертаційної роботи удосконалила методологію кримінологічного дослідження засобів масової інформації (с. 10), розуміння медійного (інформаційного) образу злочинності (с. 10), теоретико-практичні аспекти превентивної функціональності ЗМІ (с. 10). Відповідно, підтверджується висновок авторки роботи про подальший розвиток наукові розробки ролі засобів масової інформації у процесах криміналізації та

віктимізації осіб (с. 10), наукові гіпотези про здатність засобів масової інформації створювати кримінологічно-значущі соціально-психологічні установки та стереотипи (с. 10), наукові ідеї та практичні рекомендації формування кримінологічної культури та медіаграмотності споживачів ЗМІ з метою мінімізації криміногенного впливу (с. 10); концептуальні положення інформаційно-комунікативного превентивного потенціалу ЗМІ (с. 10).

Наукові положення, що винесені на захист, висновки авторки дисертаційної роботи знайшли своє відображення викладу в одинадцяти публікаціях (опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, зарубіжних періодичних виданнях та у вигляді тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях) (с. 11, 202-203).

Крім того, результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію шляхом обговорення на засіданнях кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» та під час доповідей на науково-практичних конференціях (круглих столах) міжнародного та всеукраїнського рівнів (с. 11, 203), впровадженням результатів дисертації у навчальний процес (с. 205-207).

Аналізуючи зміст представленої на рецензування роботи, слід виділити висновки авторки, що представляють значення для кримінології.

Так, вельми цікавим є висновок автора про наявність прискорених механізмів детермінації злочинності через засоби масової інформації (с. 21), який слід, на нашу думку, враховувати кримінологам при проведенні досліджень механізму детермінації злочинності. Також хочемо висловити підтримку авторці дослідження у її пропозиції досліджувати феноменологію засобів масової інформації в трьох рівнях: теоретичному, методологічному та емпіричному (с. 23-24), та у її висновку про вплив інформації та її кримінологічний вияв лише за умов її оприлюднення та індивідуального сприйняття, а також інтерпретації її конкретними споживачами засобів масової інформації (с. 27).

Крім того, логічною й є думка авторки про формування теоретичних концепцій, ідей та поглядів на засоби масової інформації у кримінології у взаємозв'язку із формуванням поглядів на сутність злочинної поведінки та зовнішніх і внутрішніх факторах, що її детермінують (с. 29). Підтримує схвалення й висновки авторки про необхідність дослідження готовності засобів масової інформації відмовлятися від комерційних ефірів на користь соціальних проектів, спрямованих на правове виховання чи правову освіту громадян, професійну підготовку журналістів-правників та прес-офіцерів правоохоронних органів, визначення критеріїв градації об'єму та змісту оперативної чи процесуальної інформації, яка може оприлюднюватися задля протидії злочинності (с. 43).

Цінність для кримінології представляють результати контент-аналізу медійного образу злочинності в Україні (с. 63-64), а також висновок про те, що медійний підхід у конструюванні образу злочинності часто обумовлений бізнесовою моделлю функціонування засобів масової інформації (привабливість інформаційного продукту – підвищення рейтингу інформресурсу - можливість залучення реклами) (с. 75). Схвальною є позиція про відносність криміналізації особистості внаслідок впливу засобів масової інформації (ймовірність настання результату у вигляді прийняття рішення про вчинення злочину та фактичної злочинної діяльності) (с. 81).

Цінними для кримінології є також встановлені авторкою дослідження елементи активності засобів масової інформації, що сприяють відтворенню злочинності (не виключно): 1) інформування про способи, знаряддя, технології вчинення злочину, що призвело до вчинення злочину; 2) пропаганда, підбурювання або заклики, які містять склад злочину або породжують злочинність; 3) використання засобів масової інформації як інформаційне забезпечення злочинності або «знаряддя» злочину; 4) самовідтворення злочинності завдяки злочинам, які вчиняються проти засобів масової інформації (с. 102-109). Особливої уваги заслуговує останній

розділ роботи «Інформаційно-комунікативні можливості ЗМІ у протидії злочинності» (с. 111-162).

Рецензована офіційним опонентом праця має як позитивні сторони, так і зауваження дискусійного характеру.

1. Так, аналізуючи теоретичне підґрунтя дослідження феномену засобів масової інформації у кримінології, дисертантка стверджує, що вплив засобів масової інформації, який має кримінологічне значення, проявляється на різних рівнях: на індивідуальному (сприйняття окремої особи), на локальному (сприйняття обмеженого кола осіб, які мають доступ до певного джерела ЗМІ чи публікації), на універсальному (вплив на необмежене коло осіб та формування свідомості мас) (с. 35-36). Таке твердження нам видається доволі спірним, оскільки «універсальний рівень», на якому, за твердженням авторки, проявляється вплив засобів масової інформації, несе характер абстрактного. На нашу думку, мова може йти тільки про існування двох рівнів: індивідуально (сприйняття окремої особи - індивіда) і колективного (групи осіб – групи індивідів).

2. Аналізуючи медійний (інформаційний) образ злочинності, дисертантка стверджує, що образ злочинності, представлений ЗМІ, значно відрізняється від образу, який конструюється статистикою правоохоронних органів, і ще більше - від злочинності фактичної (с. 77). Такий висновок, на нашу думку також є спірним. А скоріше він навіть має характер припущення. Так, висновок про те, що образ злочинності, представлений ЗМІ, значно відрізняється від образу, який конструюється статистикою правоохоронних органів, підтверджений в роботі емпірично. Однак висновок про відмітності образу злочинності, представленого ЗМІ, та образу злочинності фактичної – ні.

3. Аналізуючи вплив засобів масової інформації на відтворення злочинності дисертантка стверджує, що процеси криміналізації та віктимізації завдяки впливу засобів масової інформації тісно взаємопов'язані (с. 89). Не заперечуючи даний факт, вважаємо, що вже тільки його існування

вимагає дослідження характеру такого зв'язку, його інтенсивності, тривалості, міцності, структури (в тому числі й за видами злочинів). Цікаво було би почути думку дисертантки з цього приводу під час захисту.

4. Аналізуючи превентивну функціональність засобів масової інформації, дисертантка пропонує виокремлювати наступні форми превентивної функціональності засобів масової інформації: 1) стимулювання правослухняної поведінки осіб; 2) спонукання до соціального контролю; 3) усунення віктимологічних станів; 4) «гальмування» механізму злочинної поведінки; 5) взаємодія з правоохоронними та судовими органами, іншими інституціями, які виконують кримінологічні функції (с.119).

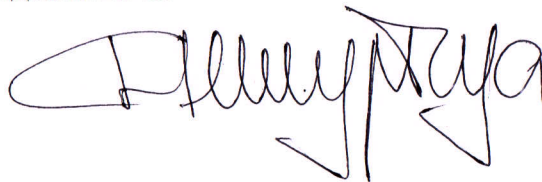
В той же час, на думку опонента, дисертантка «не користується» власним висновком про бізнесову модель функціонування засобів масової інформації (привабливість інформаційного продукту – підвищення рейтингу інформресурсу - можливість залучення реклами) (с. 75). Саме цю модель також можна використовувати при формуванні найголовнішої форми (як нам видається) превентивної функціональності засобів масової інформації (приділивши основну увагу першому елементу моделі – «привабливість інформаційного продукту») - «вилученню» криміногенного контенту з інформаційного продукту, що тільки збільшить відносність «... криміналізації особистості внаслідок впливу засобів масової інформації (ймовірність настання результату у вигляді прийняття рішення про вчинення злочину та фактичної злочинної діяльності) (с. 81)».

Проведена офіційним опонентом оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни відбиває як позитивні сторони рецензованої праці, так і висновки й твердження, що можуть слугувати підґрунтям наукової дискусії під час захисту дисертації. Висловлені зауваження не применшують рівень проведеного дослідження і не впливають на його загальну позитивну оцінку. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Отже, рецензована дисертація Д'ЯЧКОВОЇ Марії Олегівни «Засоби масової інформації як кримінологічний феномен» є завершеним науковим спеціальним комплексним дослідженням ЗМІ як кримінологічного феномену, в якому розглянуто ЗМІ як впливовий соціальний інститут, здатний формувати громадську думку про злочинність, криміногенні фактори та систему протидії; впливати на правосвідомість, кримінологічний світогляд та поведінку населення, на прийняття рішення про вчинення злочину або утримання від злочинних дій; виконувати превентивні функції у системі запобігання злочинності. Робота має суттєве значення для кримінології, та відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально- виконавче право.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, доцент,
помічник ректора,
директор Центру німецького права
Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича

С.І. НЕЖУРБИДА

25.05.2018

